

JOSEF VÁCLAV SLÁDEK

Jen zdánlivě stojí J. V. Sládek stranou ve srovnání s velkými osobnostmi, zakladateli básnických škol, které ho obklopují. Sládek se ovšem ve své tvorbě opíral o poezii Nerudovu, leckterým rysem připomíná Jaroslava Vrchlického, básnickým přínosem zařazuje se však zcela samostatně do vývoje české poezie. Stejně tvůrčí poměr zaujímá k tradici české lidové písně, jejímž vyznavačem zůstává až do posledních básnických sbírek z počátku 20. století.

Sládkovy verše sloužily společenskému zápasu nejen ve své době, ale mnohé z nich — ať už naplněné patosem občanským nebo tóny osobními — znějí živě podnes. V Sládkově tvorbě se slučovaly svérázným způsobem dvě základní dobové tendence: vědomí odpovědnosti básníka za osud národa s úsilím zachytit nové rysy doby, ve které se prohlubuje propast mezi umělcem, věrným buržoazně demokratickým ideálům, a společností, jejíž praxe se stává jejich pravým opakem.

Cesta k literatuře

J. V. Sládek se narodil ve skromných poměrech jako první z pěti dětí zednického mistra ve Zbizoze dne 27. října 1845. Básníková matka, dcera pekaře a drobného hospodáře, působila na chlapcovu povahu, zejména na rozvoj jeho citovosti více než přísný, cílevědomý otec. Byla to prostá venkovská žena, pracovitá a trpělivá, která vynikala v okolí jako zpěvačka lidových písní. Lidová píseň, pohádka a knížky lidového čtení, které měl doma nebo které si vypůjčoval, působily záhy na chlapcovu obraznost i probouzející se tvořivost.

Sládek vyrůstal uprostřed zachovalých forem starosvětského vesnického života v poklidné podbrdské krajině. Idylická byla však jen vnější tvářnost básníkovraje. V tradičních formách venkovského života uzrávaly právě v druhé polovině 19. století nové, kapitalistické vztahy. Majetkové a třídní

rozvrstvování vesnice a proletarizace celých sociálních vrstev se nevyhnuly ani zbirožskému kraji. Tyto změny vrhají hluboké stíny na idylické představy, které si básník uchovává z dětství, a po celý život jej znepokojují.

K poezii se dostává cestou pro tehdejšího českého literáta velmi typickou. Rodem venkovan přichází do Prahy, kde studuje překonává hmotný nedostatek. Ve studentských kroužcích se sblíží s čilým vlasteneckým a literárním životem a začíná s vlastními básnickými pokusy. Příspěvky, které psal do studentských časopisů, se většinou nedochovaly. Svědectví o dospívání mladého poety nám však podává jeho korespondence s přáteli; mezi nimi na předním místě je JAROMÍR ČELAKOVSKÝ, syn známého obrozenského básníka, a svobodomyšlný hrabě VÁCLAV KOUNIC. Nálady a myšlenky, s nimiž se Sládek svěřuje (někdy i ve formě veršů) svým druhům, nejsou výjimečné. Nespokojenost a vnitřní nevyrovnanost mládí střídá se v nich s touhou po velkém činu pro vlast a se steskem po věrné, chápající bytosti. Neobvyklá je přesto zvláštní citová zanícenost, s jakou autor dopisů zaznamenává své prožitky; napovídá budoucího lyrika.

Po maturitě odchází Sládek přes odpor rodičů, kteří z něho chtěli mít kněze, na filosofickou fakultu. Zapisuje si přírodní vědy, nejhrošlivěji se však věnuje literatuře. Vzdělává se v četbě světových autorů, učí se cizím řečem, zejména angličtině, a pokouší se o vlastní překlady oblíbených básníků. Prvním jeho významným překladem je přebásnění BYRONOVA Korsára, z něhož uveřejňuje Hálek ukázkou v Květech roku 1867.

Ačkoliv Sládka spisovatelská činnost vábí, nerozhoduje se pro ni naráz. Je si vědom nedostatečnosti svého vzdělání i životního rozhledu a propadá nejednou, jistě i v souvislosti s často se opakujícími nemocemi, bolestí a skepsi. Horlivá účast na veřejném studentském dění, stálý styk s literaturou a ovšem především předpoklady jeho talentu jej však nakonec přivádějí trvale k literatuře. První tištěné básně Josefa Václava Sládka nalezneme v časopise Lumír z roku 1866 (*U zpovědi*), v časopise Světozor z roku následujícího a konečně ve větším počtu v almanachu Ruch z roku 1868. Ve stejném roce uveřejnil Sládek v Květech větší báseň *Ž irských melodií*, ve které se otevřeně vyznává ze své nenávisti k tyranům a z nadšení pro boj utlačovaného národa.

V almanachu Ruch, který vyšel k oslavě položení základního kamene Národního divadla a jehož redaktorem byl sám Sládek, otiskuje pod vlastním jménem nebo pod pseudonymem VOJTECH ČERNÝ vedle lyriky milostné hlavně patetické básně vlastenecké. V trpkých meditacích o osudu národa — otroka vyjadřuje poprvé myšlenky, ke kterým se ve své pozdější vlastenecké lyrice často vrací a které jsou obecně příznačné pro vystoupení ruchovců. Ozývá se tu nespokojenost a rozhořčení nad výsledky dosavadního boje za svobodu i obava, aby vlastenecké programy a hesla, doprovázející rozmach českého národního hnutí v šedesátých letech, nezůstaly pouze při radikálních

sloveh. Tyto myšlenky postihovaly reálné nebezpečí doby, kdy národně osvobozenckému hnutí chybělo revoluční demokratické vedení a kdy se praxe měšťáckých politických stran uchylovala stále více k smířlivému reformismu a oportunistu. U mladého Sládka stejně jako u ostatních ruchovců shledáváme však zatím příliš všeobecný, sociálně neurčitý pohled na národní zápas, kterému odpovídá také abstraktnost a mlhavá rétoričnost.

Sládek je teprve na počátku své tvůrčí cesty. I když ho již v tomto almanachu odlišuje od většiny ostatních vášnivá zaujatost a opravdovost, s níž si klade palčivé otázky národní existence, schází dosud jeho veršům konkrétnost individuálního prožitku, která je příznačná pro jeho pozdější poezii. Hledání je patrné i v rozličnosti forem, které debutant volí. Ohlasy lidové poezie (*Ze vsí*) a prosté milostné popěvky (*U potoka, Modli se za mne, děvče nevinné!*) nalézají svůj protějšek v rétorických meditacích vlasteneckých (*Tobě, Kam skryjem hanbu svou, Poželte, bratři, padlých hrdinů*), námět z historie (*Kronika*) střídá satirickou alegorii (*Španělská romance*).

Vysokoškolské studium přerušil Sládek definitivně odjezdem do Ameriky. Do ciziny jej vedla touha uniknout stísněným poměrům i vlastní nevyrovnanosti, náladám světobolu a nespokojenosti, které se stále stupňují, i touha po dalším, hlubším vzdělání a poznání života. Student přijímá lákavou nabídku, aby se stal domácím učitelem v rodině zámožného chigagského Čecha. Finančně mu umožnilo cestu stipendium Svatoboru, pomoc přátel a záloha z redakce Národních listů, kam přislíbil posílat fejetony. V létě roku 1868 opouští vlast. Cesta přes oceán a dvouletý pobyt ve Spojených státech obohatily začínajícího básníka o nevšední životní zkušenosti a dojmy. Prošel touto zemí až k Mexickému zálivu, střídaje nejrůznější zaměstnání i prostředí. Působil jako vychovatel, učitel a redaktor (nejvíce v českoamerických listech *Pokrok* a *Slávie*), ale byl i dělníkem na stavbě železnice, a nejednou trpěl nouzi. Články, črty a fejetony, sebrané teprve později a vydané F. Strejčkem pod titulem *Americké obrázky* (1913), ale hlavně básně, které odtud posílá do Čech, svědčí o rychlém názorovém i uměleckém zrání.

Sládkovy fejetony a články jsou tematicky velmi různorodé. Popisy krajin, zvyků, státního a sociálního zřízení i kulturního života doplňují úvahy o těžkém postavení severoamerických Indiánů i o jejich svébytné kultuře. Sládek je nadšen politickými svobodami tehdejšího amerického zřízení, které srovnává s poměry v zaostalé rakousko-uherské monarchii, a má sklon posuzovat i sociální protiklady této země s idealizujícím optimismem. Přibližuje se však americké skutečnosti i bezprostředním citem, jako básník, a právě touto cestou proniká k hlubší pravdě. Jako cynický výsměch ideálům svobody jeví se mu brutální násilí amerických kolonizátorů na domorodých indiánských kmenech. Soucit s jejich těžkým osudem, který mu připomíná zotročení vlastního národa, touha po lidské volnosti i stesk po vzdáleném domově naplňují

Sládkovu poezii novými, hluboce prožitými tóny. Nejlepší verše z tohoto období jsou obsaženy v první sbírce *Básně*. Vlastní tvorbu doplňují překlady, i když některé z nich dokončuje autor až po návratu domů. Nejvýznamnější a nejrozsáhlejší je překlad indiánského eposu, LONGFELLOWOVY *Písně o Hiawathě*.

Pobyt v Americe utvrdil demokratické názory mladého „vyhnance“ a pomohl mu překonat rozkolísanost jinošských let. Sládek nachází jasný smysl a cíl svého života. „Písničkařit budu, budu bořit ten chrám otroctví a temnoty,“ píše svému příteli J. Čelakovskému. Vrací se (v létě roku 1870) domů, do nesvobodné vlasti, aby básnickým slovem, ale bude-li třeba i činem, podpořil zápas svého lidu.

Po návratu do vlasti našel si Sládek přechodné zaměstnání v redakci Národních listů, kde se osobně sblížil s JANEM NERUDOU. Trvale pak působil jako profesor na obchodní akademii a vysokoškolský lektor angličtiny. Podnikl ještě jednu cestu do ciziny; v letních měsících r. 1878 navštívil s přítelem JULIEM ZEYEREM Dánsko, Norsko a Švédsko. Tato cesta nemá však už pro jeho tvorbu takový význam jako předchozí americký pobyt.

Básníkem národního zápasu a osobního hoře

Život básníkův prochází otřesnou krizí. Sládkovi umírá po necelém roce manželství (roku 1874) první žena Emilie Nedvídková. K tomuto zážitku se pak básník neustále vrací, i tehdy, když nalezne novou lásku a rodinné štěstí. Tragická událost zasahuje jeho poezii v samé podstatě: život jedince i osud národa bude Sládek od této chvíle soudit s vážností a citovou opravdovostí, s jakou stanul tváří v tvář smrti.

Vážný a bolestný tón vládne celé první knize *Básně* (1875), ačkoliv verše, věnované památce zemřelé ženy (cyklus *V upomínku* aj.) vyplňují pouze závěr této různorodé sbírky. Byly do ní zařazeny některé básně až z počátečního ruchovského období (například *Tobě* nebo odbojně vlastenecky laděné verše *Žirských melodií*). Tyto projevy nás přesvědčují o tom, že Sládkova elegičnost vyrůstala také z dobových poměrů a mohla se stát jejich výrazem. Obrážela stísněnost, která zavládla mezi pokrokovou inteligencí na konci šedesátých let po rakousko-uherským vyrovnání, jež zklamalo naděje na změnu českých politických poměrů. Výzvy k odporu a odhodlání k boji mísí se v mnoha básních neustále s hořkými a obžalobnými meditacemi, se zklamáním nad současným stavem národního zápasu, jehož pěvcem se stává Sládek dříve než básníkem osobního hoře. Zvláštní působivost Sládkovy první knihy spočívala, jak postihli už současníci, v tom, že se tu záhy velmi hluboce promítly do podnětů dobových inspirační zážitky nejosobnější.

Sládkovy Básně upoutaly pozornost už svou nezvyklou tematikou. Jejich

jádro tvoří vedle méně vyzrálých prvotín milostných a ohlasových (*U potoka, Modli se za mne*) a vedle prvních pokusů o žánrovou sociální kresbu (*Pisař*) motivy z básnickovy cesty za oceán a z jeho pobytu v Americe. Také tyto básně vyznívají vesměs jako teskné a obžalobné meditace, vynikají však oproti dřívější ruchovské poezii větší naléhavostí osobního prožitku. Otřesné poznání krutého údělu z velké části již vyhubených indiánských kmenů (*Na hrobech indiánských*) a touha po vzdáleném, nesvobodném domově (*Zaštesknutí, Bratřím v dáli, Je malá moje otcina, Neuměl bych zapomenout*) jsou dva hlavní tematické okruhy Sládkovy americké tvorby. Básníkův výraz se v ní oprošťuje a získává na myšlenkové závažnosti a určitosti.

Sládkovy verše nevyznívají jenom bolestnou elegií. Protějškem trpnosti je v nich od počátku vůle ke statečnému přijímání osudu, k nezlomné mravní síle. Básník překonává své stesky ve jménu nadosobního zápasu o lidské štěstí. Rozpor mezi těmito dvěma základními tendencemi dynamizuje Sládkovu poezii.

Hned v následující sbírce *Jiskry na moři* (1880) rozezvučí se Sládkova vlastenecká lyrika úderným patosem mužného vzdoru, který se na dlouho potom stává charakteristickým znakem básnickovým:

Je proti nám, kdo není s námi
a jediný byť vlas to byl,
kdo v nepřátel jej složil chrámy,
to krev už není našich žil!

My potřebujem mužů celých
a v boji, psotě vzdornou leb,
a myšlenku na čelech smělých
a pohrdu pro cizí chléb.

My potřebujem velkých lidí,
již bouří velké vzdorují,
a z celé duše nenávidí,
a z celé duše milují!

S podobným zaujetím je psána i báseň *Nevěřím*, ve které Sládek odmítá autoritu církevní i světské moci.

Sbírka *Jiskry na moři* přinesla první zralé projevy onoho plodného vzájemného ovlivňování postoje občanského a zážitků osobních, které je pro Sládka od počátku příznačné. Bolesti národní a sociální prožívá Sládek stejně hluboce jako své osobní hoře. A naopak mužný postoj, kterým chce čelit osudu utlačenejšího národa, pomáhá mu nalézt východisko z těžké životní krize. Projev

básníkovy vyrovnání a překonání osobní krize můžeme sledovat v celkové kompozici *Jisker na moři*. První dvě části jsou věnovány památce zemřelé ženy, část závěrečná vítá novou lásku. Střed sbírky obsahuje oddíl odhodlané lyriky vlastenecké a oddíl básnických obrázků většinou z vesnického prostředí. V tragicky laděné sociální baladě (*Hrobník*) i v kresbě rázovitých venkovských postav (*Starý kantor, Farář z Podhoře*) navazoval Sládek na Háka. Tyto náměty měly však v jeho vývoji zvláštní smysl. Promlouvala tu touha po kladných, životní tíži překonávajících mravních hodnotách, které by se mohly stát východiskem v životě osobním i v zápase národním a které básník později nalezne v charakteru českého rolníka a oslaví svými Selskými písněmi. Intimní lyrika *Jisker na moři* je ještě převážně ve znamení vzpomínek na zemřelou ženu. S odstupem času byl však básník schopen vtisknout svým pocitům obecnější platnost. V nejedné básni dosahuje mistrovství lyrického náznaku, jímž se vyznačuje celá jeho pozdější tvorba.

Už v prvních dvou sbírkách se formoval Sládkův osobitý básnický výraz. Záhy v něm je patrná snaha o co největší výrazovou zkratku. J. V. Sládkem vstupuje do české poezie osobitý lyrik s darem neobyčejně hutného, prostého vyjádření myšlenky i citu. Tyto vlastnosti ho přibližovaly od počátku lidové písni. Oproti bezprostřední, radostné a sdílné lyrice Hákově působí Sládek nejsilněji v elegických, citově jímavých meditacích nad lidským životem, pro něž záhy nalézá výraz odstíněnější a působivější, než byl dosud. Mezi svými současníky zaujímá zvláštní postavení. Větší zřetel k samostatnému významu každého slova odlišuje Sládkův verš výrazně od verše vůdčího zjevu lumírovské generace Jaroslava Vrchlického i od verše Svatopluka Čecha. V tomto směru má Sládek blíže k Nerudovi. Od něho se však liší větší hudebností verše, subjektivní náladovostí svého básnického projevu. Místo daktylo-trochejského verše, oblíbeného u májovců, užívá nejčastěji trocheje nebo jambu. Zvláště působivá je pak eufonie a nápadně přerývaná intonace verše i strofy, plná nápovědí a zámlk, vytvářejících velmi intenzivní citové napětí.

Snaha o výrazovou sevřenost, pro kterou hledá vzory i u básníků cizích (např. u skotského lyrika a baladika ROBERTA BURNSE), vedla mladého Sládku někdy k násilným tvarům a licencím, kterých se později postupně zbavoval stejně jako nepravidelností ve výstavbě verše a strofy; souviselo to s jeho snahou o co největší přístupnost básnického výrazu.

Básník a svět sociálního utrpení

Po roce 1877 se Sládek dostává přímo do organizačního středu literárního dění. Ujímá se na více než dvacet let řízení a vydávání časopisu *Lumír*. Spolu s přáteli Jaroslavem Vrchlickým a Juliem Zeyerem probíjí v něm program,

který záleží především v obhajobě tvůrčí emancipace umělce oproti úzce pojatému programu umění národně tendenčního. Sládek vystupoval aktivně v polemických sporech lumírovců se školou národní na konci sedmdesátých a na počátku osmdesátých let, ač sám svou tvorbou naplňoval nejen požadavek svých odpůrců. Vedle názorů osobně zaujatých nalezneme v jeho kritických statích, které se dotýkají nejen literatury, ale celého kulturního života, řadu věcných podnětů, usilujících o zvýšení úrovně české kultury a o její přiblížení k úrovni evropské i světové. Méně významné byly pozdější polemiky redaktora Lumíra s moderními směry devadesátých let, kdy už Sládek nedovedl rozlišit prvky dalšího vývoje poezie od projevů úpadkového artismu, na jehož nebezpečí nicméně správně upozorňoval.

Ve srovnání s mnohostrannou poezií Jaroslava Vrchlického nebo Svatopluka Čecha, básníků reprezentujících hlavní proudy poezie sedmdesátých a osmdesátých let, působí Sládkova tvorba dojmem jednoduchosti, střídmosti. Podléhala méně dobovému vkusu — požadavku okázalé a oslnivé formy — byla na první pohled méně průbojná. Sládek nemá odvalu Čechova pohledu na otázky sociální, ani tvůrčí smělost poezie Vrchlického, promlouvající touhou po svobodném vyžití lidské osobnosti. A přece se staví po bok oběma básníkům v základním směřování, které bez ohledu na rozrůznění na takzvaný směr „národní“ a „světový“ bylo znakem pravdivé poezie té doby: úsilím překročit rámeček společnosti, která zradila své ideály, nalézt a básnický oslavit životní hodnoty, vedoucí z její krize. Hledá je v opravdovosti mravního a citového vztahu jednotlivce k osudu národa a k lidskému údělu.

Čtyři sbírky z osmdesátých let — *Světlou stopou* (1881), *Na prahu ráje* (1883), *Ze života* (1884) a *Sluncem a stínem* (1887) — podávají obraz Sládkova nejsložitějšího vývojového období. Básník se zmocňuje nových oblastí skutečnosti i nových uměleckých forem. Přivádí ho k tomu poznání souvislosti jeho osobního života nejenom se zápasem národa, ale také s osudem sociálně utištěných a bédných. Po životním otřesu, kterým prošel, našel Sládek ve šťastném manželství osobní uklidnění. Vůči lidskému utrpení a bídě v jakékoliv podobě zůstal však nesmírně vnímavý. Tragédie nenaplněných lidských životů, ztroskotávajících uprostřed necitelné společnosti a neúprosného existenčního shonu, jej stále vzrušují. Nad neodbytnými sociálními otázkami své doby je ovšem bezradný. Hledá východisko z rozporů světa v hodnotách lidského nitra, ve víře v ideální mravní vztahy; k nim má přivádět především poezie, která podle jeho přesvědčení povznáší člověka z denních starostí a strastí.

Přestože Sládkův pohled na svět a jeho propastné rozpory byl značně iluzivní, jeho víra v lidskost zůstala živou hodnotou. Zůstala jí především tam, kde ji básník objektivizoval v reálných vlastnostech prostého člověka svého domova a kde ji dovedl učinit nástrojem co nejkonkrétnější básnické obžaloby nelidských společenských poměrů. Hluše zní dnes tam, kde se promítla do

abstraktních symbolů a alegorií, za jejichž všeobecností se skryly skutečné rozpory společnosti, nebo tam, kde pocit sounáležitosti s trpícími zůstal při pouhé sentimentalitě.

V souhlase s literárními konvencemi doby vyrovnával se Sládek s těmito složitými společenskými otázkami hlavně v poezii reflexivní a v žánrové sociální kresbě. Oba druhy vyplňují zejména sbírku Světlou stopou (oddíly Miniatury, Romance a jiné básně), ale jsou hojně rozsety i v ostatních jmenovaných sbírkách z osmdesátých let. Jejich obsahem je buď drobný výjev sociální bídy většinou z městského prostředí (např. básně *Točič*, *U klavíru*, *Fialy*), nebo obraz lidského neštěstí, smrti a opuštěnosti (*V chýši*, *Hvězdná noc*, *Noční obraz*, *Kde je máma* aj.). Výjimečně se objevuje i obraz laděný baladicky a upomínající na Jana Neruda (*Ledová královna*).

Sládek zobrazoval jednotlivé projevy sociálního utrpení, jehož příčiny mu unikaly. Realistický postřeh, smysl pro působivý detail a schopnost vyhrotit myšlenkovou pointu i emocionální napětí v každém drobném líčeném výjevu přispěly však k tomu, že tato sociální poezie vyznívá navzdory neujasněným názorům autora na společenský vývoj většinou jako naléhavá obžaloba své doby a překonává běžnou produkci žánrové drobnokresby, jak ji známe hlavně od tehdejších epigonů.

Zajímavým dokumentem autorova názorového hledání i bloudění v otázkách sociálních je jeho jediná jednoaktová divadelní hra *Práce* (1887), jejíž provedení cenzura zakázala. V dramaticky nezvládnutých a myšlenkově mlhavých dialozích několika postav hry vyjadřuje autor své přesvědčení o budoucnosti, v níž se lidská práce osvobodí od nadvlády kapitálu a stane se svobodnou tvorbou.

Poezie reflexivní umožňovala zamýšlet se nad obecnými problémy lidského údělu, nad cestou člověka za štěstím. Básník si uvědomoval rozpor mezi svou představou krásy a harmonie života a mezi skutečností. Marně se ovšem pokoušel řešit jej v abstraktní oblasti všelidských problémů mravních, filosofických a estetických (např. básně *Sfinx*, *Krása*, *Osud*, *Smrt*, *Štěstí* apod.). Tyto básně vyznívají většinou touhou po smíru a trpnou rezignací. Jen výjimečně promluvil z nich vzdor utlačených proti utiskovatelům, jako například v alegorické básni *Kyklop* ze sbírky *Na prahu ráje*. Několikrát si Sládek ujasňoval poslání básníka, jehož místo našel nakonec po boku trpících (*Ve hvězdné vřšči*).

V reflexivních básních tohoto období nedosáhl autor podstatnějších výsledků. Byl tu nejvíce ovlivněn lumírovským programem či spíše módou zaujímat filosofický postoj k světu, k jeho metafysicky pojímaným rozporům. Sládkovu uměleckému založení však neodpovídala ani lumírovská literární inspirace, ani většina cizích básnických forem k těmto účelům užívaných (ritornely, tercíny apod.), ke kterým se později vracel jen zřídka.

Poznání sociální skutečnosti jen utvrdilo Sládkovu touhu po ideálních, vykupujících životních hodnotách. Nenalézáje tyto hodnoty ve společnosti, obrátil se básník k životu jedince, hledal silné charaktery, vzdorující nepřízní osudu. Sahá po epických skladbách (oddíl Idyl ve sbírce Světlo stopou), ačkoliv je mu tato forma svou rozlehlostí dosti cizí. Větší význam než pro vývoj české básnické povídky (pro její vymanění z dosavadní byronské tradice) mají tyto epické básně pro formování Sládkova vlastního charakteru. Zvýrazňuje se v nich sklon k poetizaci pevných, nenarušených povah, které Sládek objevuje na českém venkově (*Jan Lamač, Anna Potocká*).

Vedle uvedených básnických druhů, které se vyrovnávají s novými oblastmi života, zvláště skutečností sociální, a které svědčí spíše o uměleckém hledání, uzrávala Sládkova tvorba tam, kde navazovala na dřívější vývoj. Pod dojmem společenského a literárního dění osmdesátých let, kdy v české poezii vrcholí vlna časové a politické poezie, krystalizuje (hlavně ve sbírce *Ze života a ve Čtyřech českých znělkách* sbírky Sluncem a stínem) Sládkova lyrika vlastenecká. Sládek, poutaný k národnímu boji nejenom svým demokratickým přesvědčením, s nímž vstupoval do literatury na konci šedesátých let, ale i svým nejosobnějším citovým zaujetím, bouří proti ochablosti v národním životě, ovládaném kompromisnickými měšťáckými stranami, a probouzí naléhavým patosem své poezie národní hrdost a vzdor (*Není-li pomoci, Hlavy vzhůru, Nás spasí jenom skutky* aj.).

V tomto období, zvláště ve sbírce Sluncem a stínem, se obohacuje také Sládkova poezie intimní. Vedle lyriky milostné, spojené neziřdka s obrazy přírodními, a vedle vyzrálých veršů, vracejících se k první tragické lásce, objevuje se poezie rodinného štěstí, které básník prožívá s druhou ženou (Marií Veselou) a dcerkou z tohoto manželství. Zatímco v lyrice šťastné lásky navazuje Sládek zjevně na Háalku, jde zcela osobitou cestou v lyrice elegické a meditativní, ve které postihuje s rostoucím mistrovstvím napětí mezi základními póly lidského bytí, neustálé střídání světla a stínu, věčný koloběh života, v němž i smrt má své zákonité místo. Básník se přibližuje životní moudrosti venkovského člověka, která ho stále přitahuje. Objevuje oblast, jež se stane jeho poezii nejvlastnější.

Rozpoznává také formy nejbližší svému uměleckému zaměření: píseň a sonet. K sonetu sahá většinou tehdy, když chce vyjádřit myšlenkově složitější obsah. Jako typ převážně citový tíhne však spontánně k písni. Využívá plně způsobilosti této formy vyjádřit při maximálně oproštěném sdělení bohatý emocionální obsah.

Od tíživé skutečnosti lidského utrpení uchyluje se citlivý básník, který nepřestává hledat pozitivní jistoty, ve sbírce Na prahu ráje ke světu svého dětství a rodného kraje, i když se ani zde nemůže vyhnout projevům postupující sociální nerovnosti a bídy (např. *Role chudých*). V duchu literárního vývoje

osmdesátých let hledá ve venkovském prostředí především takové hodnoty, které se mohou stát oporou v současném životě národa (oddíl Z lidu a pro lid). Obrací se nejprve k historii (*Lipany, Bílá hora*), stále zřejměji však k přítomnosti, k mravním vlastnostem českého venkovana. Jeho houževnatost a mužné přijímání osudu zpodobil během osmdesátých let několikrát v symbolickém obraze oráče (báseň *Náš erb* ve sbírce *Na prahu ráje*, *Píseň o naší práci* ve sbírce *Ze života*, *Píseň oráčova* ve sbírce *Sluncem a stínem*). Tak postupně uzrávala mnohostranná představa českého rolníka; básník nachází příležitost vyjádřit v tomto typu, blízkém jeho osobní zkušenosti, názoru i citovému zaujetí, ucelené a s objektivní platností celé své dosavadní poznání, svůj ideál života jedince, národa i uspořádání sociálního. Tak vznikají na podzim roku 1889 *Selské písně*, nejtypičtější básnická sbírka Sládkova.

Selské písně—Léta zralosti

Selské písně a České znělky (1889) patří k nejzralejším uměleckým projevům Sládkovým. Tvůrčí zaujetí umělce vede tu k pravdivému zobrazení života a obraz života stává se výrazem umělcových bytostných představ a ideálů. Sládek napsal své *Selské písně* během několika dní ve stavu zvláštního tvůrčího vzrušení. Konečně našel a ztvárnil lidský typ, jehož zobrazením se může povznést, byť to nebylo zcela bez iluzí, nad mučivé rozpory světa i nad vlastní pochybnosti a strádání. Konečně našel dokonalé ztělesnění těch hodnot, které vytrvale hledal pro sebe i pro národ: mravní sílu a mužný životní názor, plynoucí z vědomí vlastní práce a z pevného přimknutí k rodné zemi. Lyrický obraz pracujícího rolníka, v jehož životní postoj se básník stylizuje (podobně jako později Bezruč v postavu horníka a barda slezského lidu), mu k tomu dává bohaté možnosti. Oproti obrazu oráče, který se objevoval jako symbol národní síly ojedinele už v dřívějších sbírkách, je básnické zpodobení rolníka v *Selských písních* mnohonásobně obsažnější. S jistotou, pevnými tahy zachycuje nyní Sládek reálnou a zároveň ideální podobu svého typu.

Selské písně jsou sbírkou krátkých, výrazově sevřených a myšlenkově závažných lyrických básní (písní), jejichž mluvčí, rolník, a s ním zároveň básník, se vyznává ze svého vztahu k světu. Autostylizace umožňuje Sládkovi vyjádřit charakteristické znaky rolníkova životního postoje (filosofický, mravní i estetický poměr k životu) s nevšední přesvědčivostí. Vzniká obraz při vši mnohostrannosti jednotný a ucelený, postihující základní povahové rysy českého venkovana tehdejší doby a v jeho povaze i hodnoty obecně závažné a platné. K charakteristice svého typu využívá autor účelně jazykových prvků, stylistických obrátů i formy verše a strofy, blízké lidové písni.

Nejprve zachycuje v řadě básní rolníkův vztah k půdě (*Mé orné půdy každý hon, Já a moje orná půda, Chléb svůj tuze dobývám*). Neukazuje ho jako poměr vlastnický. Svazek rolníka s půdou, těžce, ale s láskou obdělávanou, ztělesňuje mu nevyčerpatelnou životodárnost země a lidské práce, dvou základních jistot, které se navzájem doplňují a splývají v jedno. Tato představa prolíná celou sbírku, nabývá postupně na monumentalitě a významově se obohacuje. Spojuje se s ní zejména myšlenka vlastenecká, která je pak rozvedena i v samostatném cyklu *Českých znělek*, připojeném k Selským písním ještě téhož roku. Sládek promítá rolníkův houževnatý a sebevědomý postoj do situace národní, kde je ho podle básníkovy přesvědčení svrchovaně zapotřebí.

Autor Selských písní se ovšem snaží vylíčit rolníka také jako ideální typ sociální. Rolník je podle jeho představ (v tehdejší době dosti běžných) ze všech nejsvobodnější; není na nikom závislý, nikoho neutiskuje, žije pouze z výtěžků své půdy a své práce (*Pište si jak chcete; Ba, nejsem pán*). Mohlo by se zdát, že právě to je hlavní myšlenkou Selských písní — byly tak někdy, již za života autorova chápány a zneužívány agrárními časopisy. Podobný výklad však ideový obsah Selských písní zjednodušuje. Sládkův typ totiž obráží i rozpory v životě a vědomí rolníka druhé poloviny 19. století. Tehdy nezadržitelně pokračoval proces třídní diferenciace vesnice, zároveň však přežívaly nejrůznější životní formy, pocity a představy uchované z předkapitalistického vývoje vesnického společenství. Sládkův obraz rolníka nese stopy autorových neujasněných názorů na společenský vývoj, jeho klamného přesvědčení o tom, že život vesnice půjde navzdory společenským změnám dál svou cestou a zůstane nenarušeným ostrovem sociální nezávislosti; naznačuje však zároveň, že skutečnost byla jiná.

Sládek si uvědomoval rozdíl mezi nedávnou ještě minulostí vesnice, kdy hlavním sociálním problémem byl vztah pán — sedlák, a přítomností, kdy se staly sociální poměry daleko složitější, nejasnější, a jak sám v určitých chvílích vidí, „svobodnému“ selství naprosto ne příznivé (*Jsou ty naše kraje*). Zatímco protiklad pán — sedlák líčí většinou s vyrovnaným humorem (*Hřej, zlaté sluněčko, Na trávníku*), vidí sociální přítomnost vážněji a tragičtěji. Tak se objevuje v Selských písních obraz rolníka proletarizovaného, ničeného cizí, jemu neznámou silou (*Ne, ta moje pole*), připravovaného o výtěžky práce a vyháněného nakonec z půdy i z vlasti (*Píseň vystěhovalců*).

V duchu svého základního uměleckého záměru zdůrazňuje Sládek i v těchto tragických výjevech mravní sílu venkovského člověka a jeho věrnost zemi i za nejtěžších podmínek. Objektivní vyznění takových obrazů může však být i jiné: ukazují, jak iluzivní protiváhou byly mravní vlastnosti jedince proti ničivým silám existujících společenských poměrů. Ve světle těchto samým autorem naznačených protikladů si uvědomujeme nereálnost Sládkovy představy svobodného selství. Sládkova básnická oslava rolníkovy života,

naplněného drsnou prací, starostmi o rodinu i hlubokým vztahem k přírodě, života zachyceného v široké rozloze od mládí a dětství až k pozdnímu stáří, v nejrůznějších ročních obdobích, překonává však přesvědčivě názorovou omezenost autorovu. Sbíрка je komponována tak, aby postihla nejrůznější, často protikladné životní situace. Několik básní vyjadřuje rolníkovo rodinné štěstí (*Stav si, stav si, vlašovičko; Jarní slunko zasvitilo; Ukolébavka*) a myšlenku tradice rodu (*Tři rody u nás platí jen, Můj synku*). Závěr sbírky vyplňují básně vážného zamyšlení nad životem.

S podivuhodnou prostotou, střídmostí a vyrovnanou moudrostí odpovídá Sládek na věčnou otázku smyslu lidského bytí. Jen zdánlivě se spokojuje konvenční odpovědí náboženskou, odevzdáním člověka do vůle boží (*Hnědá brázda; Co tělem, duší*). Daleko výraznější je jeho odpověď tam, kde dovede několika málo slovy mistrně vyjádřit věčný rolníkův pohled na smrt jako na prostou přírodní nutnost, na níž neleží stíny posmrtných záhad a dokonce ani ne smutku (*Polní cestou*). Spolu se svým rolníkem dospívá k vyrovnanému poznání smyslu lidského údělu: přijmout setbu a odevzdat úrodu, být zrnem a klasem na zemi, která je matkou i hrobem, zapojit se svou prací v řetěz věčnosti, která, ač u Sládka přijímá většinou jméno boha, je v podstatě nekonečností života (*Ž osudu rukou*).

V této poezii životní moudrosti, stejně jako ve verších, kterými oslavil českou přírodu (*Velké, širé, rodné lány*) a ve kterých monumentalizoval rolníkův vztah k národu a k zemi (*Ať velcí toho světa*), žijí Sládkovy Selské písně nedotčeny časem. Vyjadřují klasicky jednoduchou formou hluboké básníkovy poznání českého vesnického lidu:

Ať velcí toho světa
přes naše šlapou hlavy —
jsou sečtěna jich léta
jak dnové polní trávy.

A přijde kosa sečná
na trávu, na člověka,
však naše zem je věčná
a naše hrouda čeká.

A dočkala se všeho,
co šlapalo ji kdysi,
a s prachem klína svého
prach násilníků smísí.

A za rody rod mizí
a nové přejdou s časy,
a naše ruka sklízí
z jich prachu těžké klasy.

Jistý oddych a zastavení v tvůrčím vývoji znamenají sbírky následující bezprostředně po Selských písních. Jsou to *Starosvětské písničky a jiné písně* a *Směska*, obojí z roku 1891, ve kterých se Sládek pokouší navázat na ohlasovou tradici Frant. Lad. Čelakovského. V široké stupnici písní a popěvek milostných, žertovných a posměšných (k nimž později přibývá ještě cyklus *Písní smutečních*, otištěných ve Zvonu roku 1901), daří se Sládkovi napodobit některé základní rysy české lidové písně, její humor, naivnost i lyrismus. Z její tradice vyrůstá také Sládkův zpěvný verš. Jeho významová oproštěnost, zřetelné intonační členění a výrazná efonie inspirovaly k častému zhudebňování Sládkových básní. Tradiční tematika a ustálené postupy lidové písně byly ovšem příliš těsným rámcem pro básníka na prahu devadesátých let. Cestu ukazovaly jen nemnohé básně, ve kterých užívá Sládek zkušeností lidové poezie jako svrchovaný umělec, aby s jejich pomocí vyjádřil co nejučinněji vlastní poznání a cit. Příkladem takového tvůrčího navázání na lidovou píseň je báseň *Tráva*, ve které se Sládek znovu, tentokrát již v nadosobní rovině vrací ke smrti první ženy:

Za moře jsi neodešla,
nejsi ani za horami,
jen ta hrstka polní trávy
roste, roste mezi námi.

Za ty hory ptáče letí,
přes to moře vítr táhne,
ale zde, tou hrstkou trávy,
ruka ruky nedosáhne.

V lehkém, úsměvném a bezstarostném ladění obou sbírek objeví se však básně hlubšího osobního prožitku jen ojediněle. Stejně ojediněle vyskytne se vedle tradičních, převzatých motivů obraz skutečného života vesnice, jako například v básni *Na poli*, líčící klopotu a strádání chudých.

Umění zachytit v jednoduché písněvé formě vlastenecké cítění našeho lidu se projevilo i v *Českých písních* z roku 1892. Tenký sešitek časových básní reagoval na další očividnou zradu vládnoucích politických vrstev, na neblaze proslulé punktace z počátku devadesátých let. Jestliže předcházející České znělky strhávaly svou myšlenkou — hledat sílu národa ne v minulosti,

ale v současných činech, v houževnaté práci a v obětech ve jménu přirozeného práva národa na svobodnou existenci, rozhodující silou Českých písní, jejich nejlepších básní, jako jsou *Tak zle není, Byli jsme a budem, Nejsme sami*, je monumentální prostý patos mužného odhodlání k obraně národní svobody, vyjádřený nejen pregnantní myšlenkou, ale neméně energickým účinkem zvukovým, rytmickým a intonačním:

Byli jsme a budem,
jak jsme byli dosud,
ranami a trudem
nezlomí nás osud.

.....

Ať se moře pění
v krve proudu rudém,
vzdorní, nezlomeni,
byli jsme a budem!

Sládkova politická lyrika byla sice v době svého vzniku zastiňována aktuálnější občanskou poezií Sv. Čecha. Avšak k Sládkově časové lyrice (obsažené i mimo tuto sbírku), vyjadřující s nevšední uměleckou naléhavostí mravní a citový vztah člověka k domovu, rodné zemi, obracel se národ s porozuměním zvláště ve chvílích nejtěžších, za první i druhé světové války. V době ohrožení republiky fašismem objevovaly se Sládkovy hrdé vlastenecké básně například v Rudém právu.

Svou schopností postihnout specifické rysy české lidové písně i české povahy dobyl si Sládek zvláštní místo také jako zakladatel moderní poezie dětské, překonávající násilnou didaktičnost a působící bezprostředně na charakter dítěte. Ve třech sbírkách dětské poezie *Žlutý máj* (1887), *Skřivánčí písně* (1888) a *Zvony a zvonky* (1894) — nehledě na menší cykly nebo básně v jednotlivých sbírkách — přibližuje se svérázně představitosti, hravosti a citovosti dítěte, jeho důvěrnému vztahu k věcem i k živé přírodě. V drobných bajkách, popěvcích, říkankách i v lyrických verších vede dítě k poznávání okolí a snaží se v něm básnickými obrazy, humornou pointou, méně šťastně pak přímým poučením a reflexí probouzet a formovat kladné návyky a povahové vlastnosti: poměr k rodičům, k přírodě, k práci, cítění vlastenecké i sociální. Také v dětské poezii se projeví Sládkovy iluze sociální a náboženské. Přesto vynikla nebývalou životní pravdivostí. V tom, jak se dovede přiblížit dětskému chápání a ideově na ně působit, i v mistrovství, s jakým rozvíjí (vhodným výběrem slov, zvukovými prvky i lyrickou zkratkou) citovou vnímavost — méně dětskou fantazii —, uchovává si Sládek podnes přední místo v básnické tvorbě pro děti.

Závěr života a tvorby

Život básníkův plynul v druhém manželství klidně. Sládek žil převážně v Praze, častými cestami na venkov udržoval však stále spojení s prostředím, ve kterém se cítil nejlépe. Na konci osmdesátých let ohlásila se u něho bolestivá nervová nemoc, s kterou zápasil až do své smrti. Dozpěvem básníkovra osobního života jsou závěrečné sbírky *V zimním slunci* (z r. 1897), *Za soumraku* (z r. 1907) a dvě knihy veršů *Nové selské písně a Léthe a jiné básně* (z r. 1909). Stárnoucí básník vyslovil se tu několikrát i k sociální problematice devadesátých let a prvního desetiletí nového věku.

Pod dojmem stále se stupňujícího sociálního napětí, zvláště krvavě potlačené ruské revoluce z r. 1905, klade si Sládek znovu otázku uspořádání lidské společnosti, je poznovu dojímán lidským utrpením a bídou, které si uvědomuje především na údelu dělníka (nejvíce ve sbírkách *V zimním slunci* a *Léthe a jiné básně*). Ve svých převážně chmurných, tragickou osudovostí podbarvených sociálních baladách (*Tkalcovská balada*) i alegorických vizích svobodné lidské budoucnosti (*Sen*) pokoušel se marně sloučit své demokratické ideály se skutečností třídního zápasu, jehož podstata mu unikala. V několika výjevech, líčících dělníka v nezaměstnanosti (*Na bouranici*), při stávce či demonstraci (*Hornická balada, Májová*), vynikla sice znovu autorova schopnost citově vyhrotit sociální konflikt (*Všední balada, V metelici*), vcelku však Sládkův obraz dělníka nedosáhl umělecké pravdivosti jeho předchozího rolnického typu. Třebaže měl klamné představy o řešení sociálních rozporů, tužil básník cíl lidského vývoje: společnost svobodných, tvořivě pracujících a navzájem se bratrsky milujících lidí, bez tyranů i vykořisťovatelů, jak líčí budoucnost například v básni *Na pochodu*, věnované památce obětí ruské revoluce.

S rodným venkovem rozloučil se autor v *Nových selských písních*. V písních milostných, stylizovaných v duchu lidového projevu, v několika básních dětských, meditativních a vzpomínkových vyjádřil především svůj osobní vztah k prostředí, které je mu drahé. Několikrát je znovu oslavena odolnost a statečnost venkovského člověka (*V hoři*). Ve srovnání s předcházejícími Selskými písněmi není však už jeho život postižen s takovou mnohostranností. Tím nepravdivěji působí v několika básních opakovaná myšlenka svobodného selství, jejíž iluzivnost se v nových společenských podmínkách stává zřejmou (např. v básni *Kupředu!*).

Na konci století vstupuje do literatury nová generace. Jejímí znaky jsou zvýšená subjektivnost a individualismus. Mívají ovšem rozličný základ: vystupňovaný odpor umělce k vládoucí třídě i bezvýchodnost umělcovy osamocенosti, jeho odtržení od života lidu, které ústí nejednou v planou vyumělkovanost. Za této situace mohla jako protiklad subjektivistických krajností působit na další vývoj literatury tvorba starších spisovatelů, ačkoliv sama

již rozhodující podněty nepřinášela. V takovém dobovém kontextu vzniká také Sládkova závěrečná intimní lyrika, ve které se vrcholně naplnily autorovy umělecké možnosti.

Na sklonku života zamýšlí se básník znovu nad smyslem lidského bytí. Myšlenkově neříká o něm více než dříve v Selských písních. Prověřuje však nyní své přesvědčení o ceně lidského života, lásky, bolesti a především práce v přímé blízkosti smrti, na konci cesty plné utrpení, které mu v posledních letech způsobuje nemoc i ztráty nejbližších (rodičů a přítele Zeyera). V mnoha reflexivních a meditativních básních vyrovnává se s pocity marnosti a trpké rezignace, hledá oporu v bohu, ale především opět v životní filosofii venkovského člověka. Jeho činorodý, zároveň však smírný poměr k světu oslaví ještě jednou v obraze své matky (cyklus *Své matce* ve sbírce *V zimním slunci*). Životní názor českého venkovana nasycuje Sládkovu intimní poezii stále viditelněji a nabývá převahy nad náboženskými, dnes již neživými prvky jeho tvorby:

Země se přichýlí, — zas matka, — k dítěti:
ze země nepůjdu, jen z lidské paměti.

V nejedné básni závěrečného období dosahuje Sládek vrchole svého umění koncizní lyrické zkratky a předznamenává v tomto směru další vývoj naší poezie (např. básně *Dopovídáno*, *Mrtví nežadoní* aj.). Na Sládkově pozdní lyrice je patrné, jak plodně pro vývoj naší poezie mohly na sebe působit snahy zdánlivě tak protichůdné, jako byla tradice české lidové písně a lumírovské úsilí po umělecké úrovni evropské a světové. U Sládka se tyto tendence slučovaly. Obohacuje českou poezii o intenzivní schopnost působivého lyrického náznaku, zachoval si tento básník do posledních sbírek podstatnou vlastnost lidové poezie: jednoduchost a srozumitelnost, s níž vyjadřuje i životní obsahy nejsložitější tak, aby se mohly stát blízké a drahé prostému člověku.

S původní básnickou tvorbou, s jejím myšlenkovým zaměřením i snahou po vysoké umělecké úrovni souvisela rozsáhlá a záslužná Sládkova činnost překladatelská. Uvádějíc k nám v duchu lumírovského programu největší pokrokové zjevy světové, působila významně v rozvoji národní kultury i ve vlastním vývoji básníkově. Výběr překládaných básníků byl ovšem ovlivňován i jazykovými znalostmi autora, zejména jeho pobytem ve Spojených státech. Nejvíce překládal Sládek z literatury anglo-americké: BYRONA (Hebrejské melodie), LONGFELLOWA (Píseň o Hiawathě), BETA HARTA (Kalifornické povídky) a BURNSE (Výbor z písní a balad). Jeho překlad Hiawathy zapůsobil i na českou hudbu a výtvarnictví (A. Dvořák, M. Aleš). Drobnější ukázky svých překladů sebral do svazku *Z cizích luhů*, kterým uzavřel své vydání Sebraných spisů, jež vydal u nakladatele Otty r. 1907. Kromě

anglo-americké poezie je tu zastoupena několika překlady poezie severská, ze které přeložil Sládek rovněž ТЕРНÉРОВУ Píseň o Frithiofovi, a ukázky z poezie ruské (zvláště z LERMONTOVA). Z polštiny uvedl k nám mimo jiné MICKIEWICZOVA Konrada Wallenroda.

Jeho překladatelská činnost vyvrcholila přebásněním 33 dramát WILLIAMA SHAKESPEARA. Tento čin, vynikající ve srovnání nejen s našimi, ale i evropskými překlady Shakespeara, obohatil neocenitelným způsobem domácí kulturu. Ač jsou Sládkovy překlady poznamenány dobovým stavem jazyka a překladatelských zkušeností i dnes již překonanými měřítky estetickými (v patrné snaze po zjemňování renesanční drsnosti dramatikovy), jsou stále znovu vydávány.

Tuto obrovskou práci vykonal básník již těžce nemocný. Trýzněn vleklou chorobou vzdává se postupně řízení Lumíra i pedagogické činnosti a žije od konce devadesátých let v ústraní v nejužším kruhu své rodiny. Neschopen často spánku ani pohybu pracuje v posledních letech ve Zbiroze, kde umírá 28. června 1912.

Dosud nejlepší vydání Sebraných spisů vytvořil Sládek sám; roku 1907 vyšly jeho Spisy básnické ve dvou dílech (2. vyd. 1926) a k nim roku 1909 přibýly nové Dvě knihy veršů. Politické Sládkovy verše, knižně nevydané, shrnul Ferd. Strejček do svazku České melodie (1926). Sládkovu prózu, vzpomínky, literární a cestopisné články, hlavně z doby amerického pobytu, vydal Ferd. Strejček ve dvousvazkové edici Americké obrázky a jiná próza (1914) a připojil k ní i korespondenci mladého Sládka s Jaromírem Čelakovským. Nové výběry ze Sládkovy poezie vyšly r. 1951 s doslovem J. Flekové, téhož roku s doslovem F. Nečáská, 1952 s komentářem M. Otruby, 1954 s úvodem J. Poláka.

Z korespondence vyšly dopisy J. V. Sládek - Jul. Zeyer (1957) a J. V. Sládek - Al. Jirásek (V. Jílek, Přátelství J. V. Sládka s Al. Jiráskem, Život Plzeňska 1952).

Z kritických a starších časopisecky uveřejněných studií jsou významné články Nerudovy, El. Krásnohorské (Výbor z díla, II., 1956), F. X. Šaldy (Kritické projevy 1, 3, 9 a Zapisník 1932), A. Pražáka (Zvon 1906), J. B. Čapka (ČČM 1932 a Naše doba 1946), z nových prací pak studie K. Poláka (Sládkovo místo v české literatuře, Č. lit. 1957), stať E. Hermanové o vztahu J. V. Sládka k ruské literatuře (Čs. rusistika 1958). Sládkovými překlady Shakespearových dramát se zabýval O. Vočadlo (Věstník ČAVU 1952) a věnují se jim i úvody a komentáře k jednotlivým svazkům Shakespearových spisů (SNKLHU, od roku 1954). J. Polák psal o Sládkově překladu Longfellowova eposu The Song of Hiawatha (Č. lit. 1959), o překladech z Burnse (v doslovu k vydání Burnsových básní a balad ve Světové četbě, 1959), o Sládkovi jako básníku sociálním (SV 1949—50), o jeho příspěvcích v českoamerických listech (Č. lit. 1958).

Knižně vyšly o Sládkovi práce Ferd. Strejčka (J. V. S., jak žil, pracoval a trpěl, 1916, 2. vyd. 1948), Em. Chalupného (J. V. S. a lumírovská doba české literatury, 1916), J. Poláka (J. V. S., básník domova, 1945) a ročenka Chudým dětem (1946), v níž je i studie J. Hrabáka o Sládkově verši a strofice.